– дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

– надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації».

Порушенням академічної доброчесності вважається:

– академічний плагіат;

– самоплагіат;

– фальсифікація, списування, обман, хабарництво, необ'єктивне оцінювання.

За роки реалізації проекту прослідковується актуалізація участі бібліотек закладів вищої освіти у формуванні простору академічної доброчесності.

Активну роботу за цим напрямком проводить наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв. Зокрема, для магістрантів та аспірантів університету проводяться практичні заняття та майстер-класи, готуються презентації щодо ознак плагіату, поняття академічної доброчесності, формування навичок пошуку та опрацювання першоджерел, правильного оформлення цитат і запозичень, дотримання норм авторського права.

Щорічно у жовтні проводяться тренінги щодо оформлення бібліографічних посилань згідно APA STYLE, HARVARD REFERENCING STYLE.

Одним із засобів, що сприяють підтримці наукової доброчесності є відкритий доступ до інформації. З цією метою бібліотека у вересні 2017 року розпочала процес створення університетського репозитарію академічних текстів, а у грудні того ж року запровадила обов'язкову перевірку усіх наукових робіт (наукових видань, наукових статей, дипломних та магістерських робіт) в університеті за допомогою он-лайн програми Unicheck.

Отже, формування навичок академічної доброчесності є одним із провідних завдань бібліотек закладів вищої освіти. Інформаційна підтримка, організація просвітницьких заходів щодо правил академічної доброчесності, попередження проявів недоброчесних запозичень є метою діяльності бібліотеки КНУКіМ у найближчій перспективі.

Список бібліографічних посилань

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18. (дата звернення 16.11.2018).

УДК 002.2(091)"159/165"

Марія Володимирівна Макарова,
кандидат культурології, доцент
кафедри бібліотекознавства та інформології
Київського університету імені Бориса Грінченка

ІСТОРИЧНІ УМОВИ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДРУКАРСТВА КІНЦЯ XVI – СЕРЕДИНИ XVII ст. НА ЗАХІДНИХ ЗЕМЛЯХ

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми

Зважаючи на проблеми пов'язані з книгодрукуванням в нашій державі, починаючи з її незалежності, оминаючи довгі історіографічні екскурси, ми поглянемо на українське книгодрукування на західних землях кінця XVI – середини XVII ст., тобто в період, коли воно стало виділятися в окремий напрям писемності, стало актом відновлення історичної пам'яті передусім на підставі давньоруських літописів і польських хронік в ролі додаткового джерела інформації. Це стало головним інтелектуальним стимулятором у відродженні історичної свідомості українців, котрі, засвоюючи моделі та методи латинської вченості, відбирали із спадщини минулого перш за все докази історичних прав руської спільноти.

Писемність завжди суттєво розширювала можливості поширення і збереження духовної культури, а запровадження друкарства дало змогу залучати до культурного й політичного життя в Україні значно ширші верстви населення, сприяючи єдності розвитку культури різних регіонів України. Поширення друкарства стало складовою частиною національно-культурного та духовного відродження українського народу в XVI–XVII ст. Зважаючи на це, вивчення книгописання і книгодруку допомагає простежити інтеграційні процеси в українській культурі, у сприянні її поширенню та забезпеченню спадкоємності.

Аналіз досліджень та публікацій. Для України, як країни східноєвропейського регіону книжкова продукція мала свої особливості. Вона визначалася, з одного боку, значно нижчим, порівняно з Центральною і Західною Європою, рівнем видавничої справи, а з іншого, її винятковим значенням для українського народу як засобу духовної консолідації, особливо в умовах тривалої епохи бездержавності та роз'єднання українських земель.

У вітчизняній науці є чимало праць загально історичного, філософського і культурологічного характеру з досліджуваної теми (О. Антоновича, М. Возняка, Т. Горбаченко, М. Грушевського, В. Микитася, О. Мишанича, М. Поповича, В. Смолія, Д. Степовика, К. Студинського, О. Толочко, І. Франка, В. Щурат, Н. Яковенко та ін. Серед них історико-книгознавчі та мистецтвознавчі дослідження (М. Видашенко, Л. Дубровіної, Я. Запаска, Д. Зубрицького, Я. Ісаєвича, С. Кагамлик, Г. Ковальчук, Г. Логвиної, М. Максимович, С. Маслова, В. Микитася, І. Огієнка, І. Панькевича, А. Петрушевича, І. Свєнціцького, Д. Степовика, М. Тимошика, М. Шамрай, Ю. Яворського) та ін.

Стосовно польської книгознавчої літератури, яка певною мірою представляє зазначену тему, доречно відзначити першу фундаментальну працю Кароля Естрайхера «Bibliografia polska». Важливо, що Естрайхер описував не лише польські книги, й українські та білоруські, видані на теренах польсько-литовської Речі Посполитої і пов'язані з ними тематично чи особою автора . Не менш важлива в контексті зазначеного питання і праця М. Блонської «Література заборонена в Україні» і, була використана також в працях Любомира Винара з історії раннього українського друкарства.

З низки питань, щодо яких попередніми авторами висловлювалися суперечливі погляди, тут обґрунтовано найпереконливіші за сучасного стану джерел версії. Історія українського друкарства знайшла також своє відображення у працях Барнікотта і Сіммонса, вміщених в англійському книгознавчому часописі «Oxford Slavonic Papers». Важливим джерелом для вивчення даної поблеми є акти візитацій уніатських церков Правобережної та Західної Україн. Перші згадки щодо проведення візитацій в єпархіях Уніатської Церкви відносяться до 30-х років XVII ст., але постійний і системний характер вони носять з початку наступного, XVIII ст. Провадилися вони єпископами або їх вікаріями (у випадку з монастирями – протоархімандритами) з метою контролю релігійного життя та зміцнення церковної дисципліни. Візитатори складали акти відвідин парафіяльних церков та монастирів з описом їх майна. Складалися вони польською або латинською мовами і можуть бути умовно поділені на «розгорнуті» або «скорочені» – в залежності від детальності опису. В нашому випадку надзвичайно цікавою є та частина візитаційних актів, яка містить інформацію про наявність при храмах книг та богослужбової літератури. Якщо взяти до уваги визнаний наукою факт, що у XVII ст. українські друкарні видавали майже виключно релігійну та богослужбову літературу, стає цілком зрозуміло, що більша частина книжкової продукції зосереджувалася якраз у церквах і монастирях. Тому аналіз візитаційних актів дає потенційну можливість введення в науковий обіг нового фактичного матеріалу до історії книжкової справи в Україні. Перспективи вивчення згаданої проблематики значно розширилися після завершення фундаментального дослідження львівського історика Ігоря Скочиляса, який тривалий час працював в українських та зарубіжних архівах з метою виявлення візитаційних актів парафіяльних церков Уніатської Церкви на Правобережній та Західній Україні. Результати своїх досліджень з реєстрами візитацій сотень церков Львівської єпископії та Київської митрополичої архієпархії автор опублікував у двох томах, давши науковцям ключ для подальших студійі.

Окремо хотілося б звернути увагу, що візитаційні акти дають можливість ефективно досліджувати проблеми, які лежать у суміжних площинах історії книги та історії Церкви в контексті непростих міжконфесійних відносин в Україні. Мова йде про використання в уніатських церквах богослужбових книг, виданих у православних друкарнях України. Візитаційні записи уніатських церков Київщини, Галичини, центральної та південної Волині, а також Поділля, часто фіксують наявність книжкової продукції православних друкарень. Характерно, що інвентарні описи василіанських монастирів другої половини XVII ст. також містять згадки про наявність в їх бібліотеках книг православних видань.

Таким чином, дослідження візитаційних актів, передусім їх «розширених» версій, дає можливість дослідникам робити обгрунтовані висновки та узагальнення щодо широкого кола проблем, пов'язаних з історією книги в Україні. В їх числі – забезпечення церков богослужбовою літературою, тематика зазначених книг, ступінь поширення видань окремих друкарень у конкретних регіонах України, процеси книгообміну на українських землях тощо. Отже, дослідження візитаційних актів є надзвичайно перспективним і дасть можливість ширше та всебічніше висвітлити історію книги і книжкової справи в Україні зазначеного історичного періоду.

Таким чином, існує значний обсяг наукової літератури, який в тій чи іншій мірі торкається окресленої проблематики. Водночас, огляд досліджень з цього предмету виявляє і чимало білих плям в історії української видавничої справи.

З кінця XVI ст. на західноукраїнських землях в найголовніших культурних і релігійних центрах виникає ряд видавничих осередків, які акумулюють інтелектуальний потенціал українського народу. Такими були видавничий і культурно-просвітницький осередок князя К. Острозького (його початок веде з 70–90 рр. XVI ст.) на Волині, осередок у Львові при Успенському братстві (виник не пізніше 1585 р.), друкарні у Дермані (1602–1605 рр.) та Уневі, а пізніше і в Почаєві.

Протягом півстолітнього існування Острозький культурно-освітній осередок сформував ціле покоління талановитих перекладачів, передусім з грецької мови. Якщо на початковому етапі існування осередку – в період підготовки до видання Острозької Біблії – переклади й редагування здійснювали здебільшого приїжджі греки, то пізніше ці завдання успішно виконували місцеві острозькі вихованці (з 1602 по 1605 рр. продовжувалася праця над перекладами у Дермані). Найактивнішим з них був ієромонах Кипріян, досконалий знавець грецької мови («муж в еллінському діалекті искусен»), учасник – як перекладач – Берестейського православного собору 1596 р. Йому належить збірник перекладів візантійських тенденцій та афоризмів «Пчола», виконаний у Дермані 1599 р. та «Синтагматикон» митрополита іладельфійського Гавриїла Севера (1603). Останній пізніше отримав широке поширення у Києві та Львові. Як вважають дослідники, вплив Синтагматикона помітний у Требнику Петра Могили (К., 1646), другій передмові до Служебника Тарасія Земки (К., 1629), творі Арсенія Желиборського «О містеріях…» (Львів, 1642). 160р. Кипріян завершив переклад «Бесід на Євангеліє» Іоанна Золотоустого, а пізніше інший його твір – «Бесіди на 14 послань апостола Павла», який з певними корекціями було видано у Печерській друкарні 1623 р. 23 березня 1611 р. анонімний учень Острозького училища здійснив складний переклад з грецької на церковнослов'янську мову книги Теодора Авукари «Противу различных еретиков ыюдей же и срацин».

Видатним культурним осередком на Волині, безпосередньо пов'язаним з острозьким літературно-науковим гуртком, був Дерманський монастир. Цьому сприяло і його вигідне розташування – між офіційним центром маєтків князів Острозьких у Острозі і Дубном – основною резиденцією К. В. Острозького, та наявність у монастирі значної бібліотеки: ще в 1571 р. вона нараховувала 40 «посполитих» (світських) книг.

Перше свідчення про культурну діяльність в Дермані припадає на 1599 р.: тут монахом Кипріяном було перекладено з грецької мови популярний на той час збірник афоризмів «Пчела». Тогочасним настоятелем Дерманського монастиря (1591–1601), був архімандрит Геннадій, який перед тим (з 1588 р.) служив намісником Львівського Онуфріївського

монастиря. Ця обставина забезпечила тісні контакти Дерманської обителі і з діячами відомого львівського осередку.

Розквіт культурно-освітньої діяльності в Дерманському монастирі припадає на початок XVII ст.: 1602 р. грамотою князя К. Острозького у монастирі вводиться новий спільножитний устав і створюється школа, в яку мали прийматися «способнейшие до науки» учні для навчання «письма словенского, греческого и латинского».

Унівська друкарня була створена єпископом Арсенієм Желіброським в середині XVII ст. 1648 р. тут побачило світ її перше видання – Псалтир. У передмові друкаря Андрія Скольського йшлося про серйозні видавничі плани Унівської друкарні, яка мала стати «книготворною і піснетворною».

У 1660 р. вийшли Акафісти з перемовою Арсенія Желіборського, а постійне книгодрукування започаткував новий архімандрит Варлаам Шептицький, який 1669 р. отримав королівський привілей на друкарню.

Заслугою Унівської друкарні був і її внесок у публікацію богословських, катехитичних та релігійно-моралізаторських творів, переважно україномовних Серед них – передрук київського видання «Виклад о церкві» Феодосія Софоновича, до якого в перекладі українською книжною мовою було включено «Житіє князя Володимира» (1670). Пізніше, 1680 р., побачило світ «зерцало до прейзріння і латвійшого зрозуміння віри святої Йосифа Шумлянського, також українською мовою, з додатком твору Сильвестра Косова «О мистиріях»,що раніше був надрукований в Києві. За благословенням перемишльського єпископа Інокентія Винницького 1685 р. в Уневі опублікували Катехизис з трактатом «Наука або способ диспонованя на смерть кожному християнину». У 90-х роках було передруковано дві популярні праці Кирила Транквіліона Ставровецького – Зерцало богословії (1692) та Євангеліє учительне (1696). На думку Ю. Ясиновського, наприкінці 90-х рр.. в Унівській друкарні розпочали підготовку до публікації першого нотного Ірмологіону, який 1700 р. видала перенесена до Львова друкарня єпископа Шумлянського.

Протягом кількох наступних десятиліть Унівська друкарня не діяла і лише 1732 р. відновила свою роботу, продовжуючи попередню традицію видання малоформатних книг богословсько-катехитичного і літургійного характеру.

Висновки. Історичні умови і тенденції розвитку друкарства у половині XVI – XVII ст. – дозволяють відзначити, що розвиток книжкової справи в Україні мав свою специфіку та особливості, які істотно відрізняли його від аналогічних процесів в країнах Західної та Центральної Європи. Це було зумовлено обставинами соціально-економічного розвитку українських земель. Входячи до складу польсько-литовської держави та відіграючи роль аграрного регіону європейського цивілізаційного простору, Україна виявилася поза тими процесами, що стимулювали активний розвиток книжкової справи в країнах Центральної та Східної Європи. За таких умов український книжковий ринок був надзвичайно вузьким порівняно з європейським, і це не в останню чергу пояснює той факт, що українські друкарні досить пізно вийшли на історичну арену. Повільний соціально-економічний розвиток, відсутність національної буржуазії, переважання в суспільних відносинах понять та звичаїв, запозичених з епохи пізнього феодалізму, призвели до того, що основним споживачем книжкової продукції в Україні була церква, навколо якої, в силу зазначених історичних обставин, гуртувалося не тільки релігійне, а й світське життя. Цілком природно, що з кінця XVI і до останніх десятиріч XVII ст. більшість великих за обсягом книг, які виходили в світ значними тиражами, були передусім богослужбові тексти і молитовники, а також агіографічна література.

Список бібліографічних посилань

1. Błońska M. Polonica cyrylickie XV–XVIII wieku czyli o drukach cyrylickich wydawanych w państwie polsko-litewskim *Z badań nad dawną książką*: Studia ofiarowane profesor Alodii Kaweckiej-Gryczowej w 85-iecie urodzin, 2, Warszawa, 1993.

2. Wynar L. History of Early Ukrainian Printing 1491-1600, Denver 1962. Чікаго-Денвер 1963.
3. Barnicott P.-A., Simmons J.-S.-U. Some unrecorded early printed Slavonic books in English libraries. Oxford Slavonic Papers. 1951. Vol.II.
4. Скочиляс. Генеральні візитації Київської унійної митрополії XVII–XVIII ст. Львів, 2004. Т. 1–2.

УДК 021.61

Алла Василівна Мальшакова,
провідний бібліотекар наукової бібліотеки
Київського національного університету культури і мистецтв

РЕПОЗИТАРІЙ ЯК РЕАЛЬНИЙ ПОКАЗНИК ЕФЕКТИВНОСТІ УНІВЕРСИТЕТУ

Глобальне поширення інформаційних технологій привело до стрімкого використання цифрових систем для адміністративних та дослідницьких цілей. Для збереження матеріалів створюються електронні архіви (репозитарії), де зберігаються цифрові об'єкти.

Проблему відкритого доступу активно досліджують вітчизняні фахівці бібліотечної та документно-інформаційної сфери Т. Ярошенко, О. Кузьмінська, І. Передерій, Н. Левченко та інші.

Так, Т. Ярошенко [4, с. 5] характеризує відкритий доступ як найефективніший засіб обміну інформацією у сфері науки. І. Передерій [3, с. 110] особливу роль ефективної комунікації в освітньому та науковому середовищах відводить електронним архівам наукових публікацій.

О. Г. Кузьмінська пропонує таке визначення: «Інституційний репозитарій – це цифровий архів інтелектуального надбання освітньо-наукових закладів і мережевий сервіс відкритого доступу для зберігання, систематизації та управління цифровими колекціями інтелектуальних продуктів однієї чи кількох університетських спільнот та розповсюдження цифрових матеріалів, створених інституцією чи її співробітниками» [1].

Окрім репозитаріїв наукових, національних бібліотек широкого поширення набули інституційні репозитарії, головними завданнями яких є: сприяння зростанню рейтингу свого навчального закладу через представлення власної наукової продукції у мережі Інтернет; збільшення індексу цитування; створення надійної та доступної системи обміну науковими роботами.

Як правило, формування електронних колекцій документів у архівах відкритого доступу проходить відповідно до профілю фахової підготовки закладу вищої освіти. Навігаційні та пошукові можливості українських інституційних репозитаріїв, відповідають сервісним можливостям програмного забезпечення, на основі яких функціонує архів.

Зазвичай, у відкритому доступі університетські архіви збирають, систематизують та зберігають автореферати дисертацій, дисертації, наукові публікації викладачів, співробітників, аспірантів та студентів, матеріали конференцій, навчально-методичну літературу, звіти про науково-дослідну роботу, статті з фахових та періодичних видань. Існує практика представлення у репозитаріях робіт не лише науковців (викладачів та аспірантів), а й студентів-магістрів (за рекомендацією професорсько-викладацького складу), виховуючи, таким чином, у майбутніх науковців принципи академічної доброчесності. Адже, в процесі наповнення відкритих електронних архівів проходить перевірка на плагіат усіх наукових матеріалів.

Загалом, питання академічної доброчесності є одним із головних складників становлення молодої вітчизняної наукової спільноти. Крім того, завдяки відкритому електронному архіву закладу вищої освіти, студенти мають швидкий доступ до навчально-методичної та наукової